

Nr 15

Utlåtande i anledning av väckt motion om sänkning av värnplikts- åldern.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 10, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Christensson* i Malmö hemställt, »att värnpliktig skall vara skyldig att inställa sig till inskrivningsförrättning ett år tidigare än enligt nuvarande bestämmelser samt att den övre gränsen för värnpliktsåldern sänkes från 47 till 45 år eller, alternativt, att riksdagen hemställer hos Kungl. Maj:t om utredning av hithörande spörsmål.»

Beträffande de skäl, motionären åberopat till stöd för sin hemställan, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionen.

Gällande bestämmelser

Enligt *värnpliktslagen den 30 december 1941* är svensk man värnpliktig från och med det kalenderår under vilket han fyller 18 år till och med det under vilket han fyller 47 år. Värnpliktig är, där ej Konungen för särskilda fall annorlunda förordnar, skyldig att personligen inställa sig vid inskrivningsförrättning det år han fyller 18 år. Den som förvärvar svenskt medborgarskap först sedan han inträtt i värnpliktsåldern är skyldig att inställa sig vid inskrivningsförrättning det år som infaller näst efter det han förvärvat medborgarskapet. Under förutsättningar, som bestämmes av Konungen, må yngling på egen begäran inskrivas redan innan det år han fyller 18 år, dock ej före det då han fyller 16 år. Sådan yngling är värnpliktig, oaktat han icke uppnått värnpliktsåldern. Sättet för fullgörande av första tjänstgöring och tjänstgöring i en följd bestämmes av Konungen. Sådan tjänstgöring skall dock taga sin början före utgången av tredje året efter inskrivningsåret.

Genom gemensamt beslut av Konungen och riksdagen gäller, att värnpliktig skall vara skyldig börja sin första tjänstgöring det år då han fyller 19 år. Jämlikt värnpliktslagen äger Konungen under angivna förutsättningar medgiva anstånd med tjänstgöringen till nästföljande år. Fortfar anledningen till anstånd med tjänstgöringen, må förlängt anstånd, varje gång för ett år, beviljas den värnpliktige. Tjänstgöringen skall dock taga *Bihang till riksdagens protokoll 1960. 9 saml. 2 avd. Nr 15*

sin början senast det år under vilket den värnpliktige fyller 24 år, där ej Konungen finner synnerliga skäl föranleda längre anstånd.

Historik

Enligt 1941 års värnpliktslag i dess ursprungliga lydelse skulle de värnpliktiga inskrivas det år de fyllde 20 år. Inskrivningen ägde rum på våren. Huvuddelen av de värnpliktiga påbörjade tjänstgöringen nästföljande år; de värnpliktiga vid flygvapnet och en stor del av flottans värnpliktiga började emellertid sin tjänstgöring redan inskrivningsåret, d. v. s. vid 20 års ålder.

Sedermera uttalade sig såväl *överbefälhavaren* som *1945 års försvarskommitté* för att värnpliktstjänstgöringen i allmänhet skulle påbörjas redan vid 20 års ålder. Härvid betonades att en dylik anordning skulle motverka minskningen i den totala tillgången på värnpliktiga samt medföra sociala fördelar för samhället och den enskilde. Med stöd av yttrande av försvarets sjukvårdsförvaltning framhölls, att anordningen icke behövde möta några betänkligheter ur hälsovårdssynpunkt, varvid dock betonades att uttagningen av värnpliktiga, vilka skulle påbörja tjänstgöringen tidigare än hittills varit fallet, borde ske med tillbörlig försiktighet. Både överbefälhavaren och försvarskommittén räknade med att övergången till det nya systemet skulle ske successivt under 1950-talet, varvid den av 21-åringar bestående åldersklassen år för år skulle kompletteras med ett efter hand växande antal värnpliktiga ur närmast yngre åldersklass. Kommittén räknade med att inskrivningarna för framtiden skulle förläggas till hösten.

1948 års värnpliktskommitté förordade att inskrivning skulle äga rum på hösten och avse värnpliktiga i 19 års ålder. Kommittén föreslog att under det år då övergången till det nya systemet enligt kommitténs mening borde äga rum — kalenderåret 1949 — skulle anordnas, förutom vårinskrivning för åldersklass 1949, en inskrivning under hösten för åldersklass 1950.

På förslag av Kungl. Maj:t (proposition nr 194) beslöt *1949 års riksdag*, att särskilda inskrivningsförrättningar skulle anordnas år 1949 med dem som enligt värnpliktslagen skolat inskrivas år 1950 — d. v. s. med dem som år 1949 fyllde 19 år — samt att övergång till värnpliktstjänstgöring redan vid 20 års ålder för huvuddelen av de värnpliktiga skulle ske successivt i den takt Kungl. Maj:t bestämde.

Följande år skedde den definitiva övergången till inskrivning av 19-åringar under hösten. På förslag av Kungl. Maj:t (proposition nr 224) beslöt nämligen *1950 års riksdag* att i värnpliktslagen införa nya bestämmelser, enligt vilka svensk man var värnpliktig från och med det kalenderår under vilket han fyllde 19 år, ävensom att han var skyldig att samma år inställa sig vid inskrivningsförrättning. Första tjänstgöringen skulle i regel påbörjas året efter inskrivningen.

Under år 1953 riktade *chefen för armén* och *chefen för centrala värnpliktsbyrån* uppmärksamheten mot den väntade successiva ökningen av värnpliktskontingenternas storlek och föreslog i anledning därav åtgärder, som skulle möjliggöra en utjämning åldersklasserna emellan. Förslaget innebar att en efter hand växande del av de värnpliktiga skulle påbörja sin första tjänstgöring det kalenderår under vilket de fyllde 19 år.

I anledning av nämnda förslag upprättades inom försvarsdepartementet en den 22 december 1953 dagtecknad *promemoria*. I denna konstaterades, att ett genomförande av förslaget fordrade ändringar i värnpliktslagen. Sålunda borde föreskrivas, att svensk man skulle vara värnpliktig från och med det kalenderår under vilket han fyllde 18 år samt att han samma år skulle vara skyldig att inställa sig till inskrivningsförrättning.

Innan proposition i lagfrågan förelades riksdagen, inhämtades yttranden från vederbörande myndigheter beträffande dels de medicinska synpunkterna i frågan, dels frågan i vad mån en tidigareläggning av tjänstgöringen kunde menligt påverka arbetsmarknaden, dels ock frågan om de värnpliktigas civila yrkesutbildning och den inverkan på denna utbildning som en tidigareläggning av tjänstgöringen kunde innebära.

I samtliga avgivna yttranden lämnades förslaget i princip utan erinran. Flertalet remissinstanser hade dock såsom förutsättning för sin anslutning till förslaget uppställt, att vissa särskilda synpunkter beaktades vid dess genomförande.

Överbefälhavaren framhöll, att beträffande viss teknisk personal — huvudsakligen vid marinen och flygvapnet — kunde anstånd erfordras för att de värnpliktiga före inryckningen till första tjänstgöring skulle hinna skaffa sig erforderlig verkstadsutbildning och praktik.

Försvarets sjukvårdsstyrelse hade inhämtat yttrande från medlemmarna av styrelsens vetenskapliga råd professorn i medicin H. Malmros, professorn i rättspsykiatri Gösta Rylander och professorn i ortopedi Sten Friberg.

Professorn *Malmros* framhöll, att den föreslagna framflyttningen av värnpliktstjänstgöringen innebar vissa risker. Man måste nämligen räkna med att icke alla ynglingar vid 18 års ålder hade nått den kroppsliga och psykiska mognad, som vore önskvärd vid fullgörandet av militärtjänst. I flertalet fall torde emellertid mognadsgraden vara sådan, att den föreslagna tidiga värnpliktstjänstgöringen knappast kunde medföra någon större risk. En ofrånkomlig förutsättning för denna framflyttning av värnplikten vore emellertid en noggrann undersökning och sakkunnig bedömning av såväl den kroppsliga som den psykiska utvecklingsgraden vid inskrivningen. Endast de värnpliktiga, som vore väl utvecklade, borde inkallas till tidig värnplikts-tjänstgöring.

Professorn *Rylander* förklarade, att ur militärpsykiatrisk synpunkt fanns i princip intet att invända mot förslaget. Även om den manliga ungdomen av

i dag genom ändrade sociala förhållanden i regel fått sin psykiska utveckling och mognad påskyndad jämfört med tidigare fanns det dock en del ungdomar som mognade senare än andra i psykiskt hänseende. För dem kunde grupptillvaron i kasernerna, de militära disciplinreglerna samt framför allt avskiljandet från hemmiljön ett år tidigare än hittills varit fallet innebära psykiska påfrestningar av icke önskvärd art. Det syntes därför vara av vikt att vid inskrivningen av 18-åringar sådana värnpliktiga frånskildes som förefallit psykiskt sett mindre utvecklade, blyga och osäkra med psykoinfantila drag.

Professorn *Friberg* fann att ur de synpunkter han hade att företräda skäl till erinran mot förslaget ej syntes föreligga samt framhöll att tillväxten var väsentligen avslutad i 18-årsåldern.

Medicinalstyrelsen, vars yttrande jämväl inhämtats av sjukvårdsstyrelsen, hade ur medicinsk synpunkt intet att erinra mot att värnpliktstjänstgöringen påbörjades det år den värnpliktige fyllde 19 år, under förutsättning att de värnpliktigas utvecklingsstadium ägnades skärpt uppmärksamhet i samband med uttagningen.

Försvarets sjukvårdsstyrelse uttalade sig i huvudsak i samma riktning, samt underströk med skärpa betydelsen av att de värnpliktigas förutsättningar, de fysiska såväl som de psykiska, gjordes till föremål för omsorgsfull prövning ävensom att avsedd tjänstgöring inom skäliga gränser anpassades i relation härtill.

Beträffande arbetsmarknadsynpunkterna förklarade *arbetsmarknadsstyrelsen*, att den föreslagna tidigareläggningen icke torde komma att inverka menligt på arbetsmarknaden. Liknande uttalande gjordes av några andra remissinstanser.

Skolöverstyrelsen anförde, att medelåldern för de examinander, som avlade studentexamen, hade under de senaste åren oavbrutet stigit eller från obetydligt över 19 år vid sekelskiftet till något över 20 år för närvarande. Detta innebar således, att ett stort antal studenter nödgades vid en sänkning av värnpliktsåldern begära uppskov med inryckningen till sin första tjänstgöring. Någon olägenhet från skolans synpunkt medförde detta emellertid inte under förutsättning att uppskov medgavs varje studerande vid läroanstalt med studentexamensrätt, som gjorde framställning härom under åberopande av ännu inte avlagd studentexamen.

I ett flertal andra yttranden hade jämväl frågan tagits upp om *den civila yrkesutbildningen* och den inverkan på denna som en tidigareläggning av värnpliktstjänstgöringen kunde innebära. Det framhölls i dessa, att utbildningen vid läroverk och yrkesskolor och annan motsvarande utbildning i ett betydande antal fall ej avslutats i 19-årsåldern. Därest förslaget genomfördes, borde anstånd med värnpliktstjänstgöringen beviljas för avslutande av sådan utbildning. Att så skedde uppställdes av några remissinstanser som uttrycklig förutsättning för deras anslutning till förslaget.

På grundval av detta utredningsmaterial framlade Kungl. Maj:t i proposition nr 92 till 1954 års riksdag förslag till ändringar i värnpliktslagen innebärande att tiden för inträdet i värnpliktsåldern och inskrivningsskyldighetens fullgörande framflyttades ett år, d. v. s. till det år under vilket vederbörande fyllde 18 år. Vidare föreslogs, att värnpliktig enligt de närmare bestämmelser Kungl. Maj:t utfärdade skulle vara skyldig att påbörja värnpliktstjänstgöringen det år han fyllde 19 år.

Andra lagutskottet tillstyrkte i sitt utlåtande nr 20 bifall till propositionen samt anförde därvid bland annat följande.

Tidigareläggningen av tjänstgöringen kan emellertid för den enskilde medföra psykiska påfrestningar av icke önskvärd art. Även med hänsyn till den fysiska utvecklingsgraden hos 19-åringar kan militär tjänstgöring vid sådan ålder innebära vissa risker.

I likhet med de remissinstanser som företrätt den medicinska sakkunskapen anser utskottet dock, att förslaget i princip kan godtagas. Utskottet vill emellertid understryka vad försvarets sjukvårdsstyrelse i sitt remissyttrande anfört därom att en oavvislig förutsättning för förslagens genomförande är, att en ingående och i möjligaste mån betryggande prövning göres av den enskildes personliga kvalifikationer i hälsöhänseende samt att han placeras i sådan tjänstgöring som med hänsyn härtill är lämplig och så anpassad att befarade risker så vitt möjligt elimineras. Utskottet förutsätter, att genom särskilda föreskrifter påkallas skärpt uppmärksamhet från inskrivningsmyndighetens sida rörande den enskildes lämplighet fysiskt och psykiskt för tjänstgöring vid 19 års ålder och att vid tvekan rörande lämpligheten tjänstgöring vid denna ålder icke kommer ifråga. Utskottet vill därjämte framhålla, att skärpt uppmärksamhet kan behöva ägnas den värnpliktige även under tjänstgöringens fortgång.

Såsom departementschefen anfört bör vidare all möjlig hänsyn tagas till dem som ej hunnit avsluta sin utbildning vid läroverk och yrkesskolor eller annan motsvarande utbildning. Utskottet förutsätter, att anstånd med värnpliktstjänstgöringen i regel skall kunna beviljas i dylika fall.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag.

Motionen

Motionären framhåller, att såväl utländska som svenska erfarenheter synes utvisa, att kriminaliteten är mest framträdande bland pojkar i åldern 14—19 år och att således den ur brottslighetssynpunkt farliga åldern infaller under åren mellan skoltidens slut och värnpliktstjänstgöringens början. Mycket tyder på, menar motionären, att den utbildning, som bibringas under värnpliktstjänstgöringen, för många ynglingar med labil läggning medför en avreageringsprocess, som gör dem mindre benägna att begå kriminella handlingar.

Utskottet

Svensk man är värnpliktig från och med det kalenderår under vilket han fyller 18 år. Samma år skall han inställa sig vid inskrivningsförrättning. Värnpliktig är skyldig att påbörja sin värnpliktstjänstgöring följande år, d. v. s. det år han fyller 19 år.

I motionen föreslås som ett led i kampen mot ungdomsbrottsligheten, att värnpliktsåldern sänkes med ett år. Motionären framhåller, att såväl utländska som svenska erfarenheter synes visa att kriminaliteten hos pojkar är mest framträdande i åldern 14—19 år. Den ur brottslighetssynpunkt farliga åldern infaller således för flertalet under åren mellan skoltidens slut och värnpliktstjänstgöringens början. Enligt motionärens uppfattning tyder mycket på att värnpliktsutbildningen för många ynglingar med labil läggning medför en avreageringsprocess, som gör dem mindre benägna att begå kriminella handlingar.

På förslag av Kungl. Maj:t beslöt 1954 års riksdag att sänka värnpliktsåldern från 19 till 18 år samt att värnpliktstjänstgöringen skulle börja vid 19 i stället för 20 års ålder.

Innan propositionen förelades riksdagen, hade remissyttranden inhämtats. Dessa avsåg att belysa de medicinska synpunkterna i frågan ävensom frågan i vad mån en tidigareläggning av tjänstgöringen kunde menligt påverka arbetsmarknaden och de värnpliktigas civila yrkesutbildning. Samtliga remissinstanser lämnade i princip förslaget utan erinran. Flertalet uppställde dock såsom förutsättning för sin anslutning till förslaget att vissa särskilda synpunkter beaktades vid dess genomförande. Från dem som hade att företräda den medicinska sakkunskapen framhölls sålunda, att den föreslagna framflyttningen innebar vissa risker, enär icke alla ynglingar vid 18 års ålder nått den kroppsliga och psykiska mognad, som var erforderlig vid fullgörandet av militärtjänst. För dem, som mognade senare än andra i psykiskt hänseende, kunde grupptillvaron i kasernerna, de militära disciplinreglerna samt framförallt avskiljandet från hemmiljön ett år tidigare innebära psykiska påfrestningar av icke önskvärd art. De värnpliktigas förutsättningar, de fysiska såväl som de psykiska, måste därför göras till föremål för omsorgsfull prövning, och den avsedda tjänstgöringen måste inom skäliga gränser anpassas i relation därtill. Vid minsta tvekan beträffande den inskrivningsskyldiges förmåga att i medicinskt avseende motsvara militärtjänstens krav skulle värnpliktsinkallelsen uppskjutas till ett senare år. De myndigheter, som hade att beakta arbetsmarknadssynpunkter, förklarade att en tidigare värnpliktstjänstgöring icke torde komma att inverka menligt på arbetsmarknaden. Från skolhåll framhölls, att eftersom medelåldern för de examinander, som avlade studentexamen, låg vid något över 20 år, ett stort antal studenter måste begära uppskov med inryckningen till sin första tjänstgöring. Någon olägenhet ur skolans synpunkt medförde detta emellertid ej under förutsättning att uppskov regelbundet medgavs. Ett

flertal andra remissinstanser underströk jämväl, att utbildning vid läroverk och yrkesskolor och annan motsvarande utbildning i ett betydande antal fall ej avslutats i 19-årsåldern. Anstånd med värnpliktstjänstgöringen uppställdes därför av vissa av dem som uttrycklig förutsättning för deras ansiutning till förslaget.

Andra lagutskottet påpekade i sitt av riksdagen godkända utlåtande i anledning av propositionen, att tidigareläggningen av tjänstgöringen kunde för den enskilde medföra psykiska påfrestningar av icke önskvärd art ävensom att med hänsyn till den fysiska utvecklingsgraden hos 19-åringar militär tjänstgöring vid sådan ålder kunde innebära vissa risker. Utskottet ansåg dock i likhet med de medicinska remissinstanserna, att förslaget kunde godtagas, men underströk, att en oavvislig förutsättning för förslagets genomförande var, att en ingående och i möjligaste mån betryggande prövning gjordes av den enskildes personliga kvalifikationer i hälsöhänsende samt att han placerades i sådan tjänstgöring som med hänsyn därtill var lämplig och så anpassad att befarade risker så vitt möjligt eliminerades. Vidare framhöll utskottet, att all möjlig hänsyn borde tagas till dem som ej hunnit avsluta sin utbildning samt att anstånd med värnpliktstjänstgöringen i regel borde beviljas i dylika fall.

De farhågor, som sålunda framkom vid sänkningen av åldern för värnpliktstjänstgöringens påbörjande från 20 till 19 år, gör sig helt naturligt med än större styrka gällande vid en ytterligare sänkning av denna ålder. Även om åtskilliga ynglingar uppfyller de fysiska och psykiska förutsättningarna för militärtjänstgöring redan vid 18 års ålder, finns det dock enligt utskottets mening ett stort antal 18-åringar, som av medicinska skäl eller med hänsyn till pågående skol- och yrkesutbildning inte kan fullgöra sådan tjänstgöring. Att införa bestämmelser, som därför måste förutsätta att en betydande del av de värnpliktiga beredes anstånd med sin första tjänstgöring, är enligt utskottets uppfattning inte lämpligt.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion, II: 10, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 22 mars 1960

På andra lagutskottets vägnar:

EDVIN JACOBSSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit
från första kammaren: herrar Nils Elowsson, Sunne, fru Carlqvist, herrar Lars Larsson, Eric Carlsson, Kaijser* och fröken Nordström;
från andra kammaren: herr Jacobsson i Tobo, fröken Wetterström*, herr Bengtsson i Varberg, fröken Sandell, fröken Höjer, herrar Johansson i Södertälje*, Gustavsson i Alvesta och fru Svensson.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.